

Ayşən Rövşən qızı Vəlibəyli

Azərbaycan Kooperasiya Universitetinin doktorantı

Bakı Dövlət Universitetinin müəllimi

E-mail: velibeyli.aysen.va@gmail.com

Fizuli Əziz oğlu Məmmədov İqtisad elmləri doktoru, Professor

Azərbaycan Texnologiya Universiteti

E-mail: fizuli.ekonomist@gmail.com

İQTİSADİYYATIN İNFORMASIYA SEKTORUNUN TƏŞKİLATI-İQTİSADI XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi: Elmi işin məqsədi iqtisadiyyatın informasiya sektorunun təşkilati-iqtisadi xüsusiyyətlərini araşdırmaq və bu istiqamətdə olan innovasiyaları aşkar edərək onların əhəmiyyətini qiymətləndirməkdən ibarətdir.

Tədqiqatın metodu: tədqiq olunan mövzuya konseptual yanaşmalar, həmçinin, iqtisadiyyatın informasiya sektorunun iqtisadi inkişafda rolu və əhəmiyyətinin qiymətləndirilməsi, müxtəlif aspektlərdən və mövqələrdən məsələyə yanaşmaların ümumiləşməsi və dəyərləndirilməsi ilə bağlı təhlili metodlardan istifadə olunur.

Tədqiqatın nəticələri: iqtisadiyyatdakı tendensiyalar və ölkədə iqtisadiyyatın müasir inkişaf səviyyəsi nəzərə alınmaqla iqtisadiyyatın informasiya sektorunun təşkilati-iqtisadi xüsusiyyətlərinin formalaşması və inkişaf etməsi üzrə təklif və tövsiyələrin hazırlanmasından ibarətdir.

Açar sözlər: informasiya sektoru, innovasiya infrastrukturunu, informasiya xidmətləri biznesi, informasiya resursları, elmi-texniki inkişaf.

UOT: 33.2964**JEL:** L86

Giriş

İnformasiya və innovativ texnologiyalar milli iqtisadiyyatın bütün sahələrinə və infrastrukturuna mühüm təsir göstərir. Həmçinin gələcək informasiya cəmiyyətinin bazar mexanizminin fəaliyyətində bu cəmiyyəti sənaye dövrünün bazarlarından fərqləndirən yeni xüsusiyyətlər də meydana çıxır. Bütün dünyada olduğu kimi ölkəmizdə də iqtisadiyyatın məhz bu istiqaməti xüsusi nəzərə çarpır.

İnkişaf etmiş ölkələrdə yeni post-sənaye mərhələsinin əlamətləri artıq kifayət qədər aydın görünür. Bununla belə, müvafiq ədəbiyyatda və Azərbaycan tədqiqatçılarının praktiki tədqiqatlarında informasiyanın mü-

asir cəmiyyətdə iqtisadi artımının ən mühüm amilə çevrilməsinə baxmayaraq, bu yeni tendensiyalar hələ də geniş əksini tapmamışdır. Bu baxımdan, iqtisadiyyatın informasiya sektorunun təşkilati-iqtisadi xüsusiyyətlərini araşdırmaq məqsədüyükün hesab edilə bilər.

İnnovasiyalı infrastruktur informasiya sektorunun əsası kimi

Ənənəvi resursların xüsusiyyətlərinə oxşar bir sıra informasiya xüsusiyyətlərinin mövcudluğu bir çox iqtisadi göstəricilərin (qiymət, dəyər, xərclər, mənfəət və s.) informasiya istehsalının təhlili zamanı istifadə olunmasına əsas vermişdir. İqtisadi resurs kimi (daima məhdud sayda olan) informasi-

ya mübadilə üçün nəzərdə tutulub, bununla belə ona ödəniş qabiliyyətli tələb yaranır. Bazar mühitində, demək olar ki, bütün informasiya növləri mövcuddur, lakin ən aktual olanlar aşağıdakılardır:

- kommersiya informasiyası – müəyyən məhsul və xidmətlərə tələb və təklif nisbəti (marketinq informasiyası, təklif olunan məhsul və xidmətlər, onların keyfiyyəti, rəqiblər, daxili bazarda rəqabət qabiliyyəti və s.) barədə məlumat məcmusudur;

- maliyyə informasiyası – tərəf müqabilələrinin və rəqiblərin maliyyə dayanıqlığı, ödəniş və kredit qabiliyyəti barədə məlumat;

- xarici iqtisadi informasiya – idxal-ixrac həcmələri, qiymətlər, keyfiyyət, xarici bazarda rəqabət qabiliyyəti, onun daxili bazara təsiri və s. barədə məlumat;

- elmi-texniki informasiya – elm və texnika nailiyyətləri, ixtiralar, elmi tədqiqatlar və onların nəticələri, nou-haular, patentlər, lisenziyalar və s. barədə məlumat;

- statistik informasiya - iqtisadiyyatda (əsasən milli təsərrüfat, sahə, bölgə səviyyəsində) kəmiyyət və keyfiyyət dəyişikliklərinin dinamikası barədə məlumat;

- hüquqi informasiya – hüquq sistemi və mənbələri, hüquqi faktlar, hüquqi münasibətlər, hüquq nizamı, hüquq pozuntuları və onlarla mübarizə barədə məlumat;

- arayış-ensiklopedik informasiya – luğətlər, sorğu kitabçaları, ensiklopediyalar və s.;

- külləvi informasiya – qəzetlər, jurnallar, radio, televiziya, kino, video və s.

İnformasiyanın əhəmiyyəti və faydalılığı istehlakçıya əlavə hərəkət sərbəstliyi vermə imkanından ibarətdir..

İnformasiya mümkün alternativlər dəstini genişləndirir və onların nəticələrini düzgün qiymətləndirməyə kömək edir. İqtisadiyyatın informasiyalaşdırılması informasiyanın ən mühüm əhəmiyyət kəsb edən iqtisadi

resursa çevrilməsidir. Bu isə iqtisadi inkişaf, əmək məhsuldarlığının dəfələrlə artması, sosial və iqtisadi problemlərin həll olunması, yeni növ iqtisadi münasibətlərin təşəkkül tapması üçün prinsiplial olaraq yeni imkanları təmin edən kompüterləşdirmə və telekommunikasiya əsasında baş verir. İnformasiya resursları informasiya emalı və ötürülməsinin texniki vasitələri ilə qarşılıqlı əlaqədə olaraq iqtisadiyyatın yeni sahəsini-informatika sənayesini yaradıblar və ənənəvi istehsal sahələrinə (sənaye, nəqliyyat, rabitə, ticarət, maliyyə-kredit sistemi) inqilablaşdırıcı təsir göstərirlər.

Yeri gəlmişkən qeyd etməliyik ki, iqtisadiyyatın informasiya sektorunun təşkilatı amillərindən biri də - innovasiya infrastrukturudur.

İnnovasiya proseslərinin idarə olunması mexanizmlərinin mənimsənilməsi üçün təsərrüfat, siyasi və bütünlükdə cəmiyyətin hər bir sahəsində köklü dəyişikliklər həyata keçirilməlidir. Müvafiq olaraq bütün innovasiya infrastrukturunun formalaşması mexanizmi, mülkiyyət hüquqları və risklərin sığortası, intellektual innovasiya məhsulları da daxil olmaqla xidmətlərin kommersiyalaşdırılmasına, milli innovasiya fəaliyyətinin maliyyə, informasiya və kadrlarla dəstəklənməsinə ehtiyac vardır.

İnnovasiya fəaliyyətinin inkişaf etməsi və stimullaşdırılmasının əsas istiqaməti elə bir innovasiya infrastrukturunun yaradılmasıdır ki, burada resursların, elmin, texnikanın, sahibkarlıq biznesinin inteqrasiyası baş verir.

İnnovasiya fəaliyyətinin səmərəliliyi innovasiya infrastrukturunu ilə müəyyən olunur. Beləliklə, innovasiya infrastrukturunu innovasiya iqtisadiyyatının, cəmiyyətin innovasiya potensialının əsasını təşkil edir. O, eyni zamanda innovasiya iqtisadiyyatının əsas aləti və mexanizmdir və ölkənin inkişaf səviyyəsini yüksəldir.

Ölkə müəssisələri sosial iqtisadi inkişafın müasir mərhələsində innovasiya fəaliyyətini həyata keçirərkən innovasiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi, yüksək ixtisaslı personal, keyfiyyətli və ucuz konsaltinq ilə təmin edilməsi, innovasiya məhsullarının beynəlxalq bazarlara təqdim edilməsi ilə bağlı problemlər ilə üzləşirlər.

Səmərəli fəaliyyət göstərən innovasiya sisteminin formalaşması innovasiya tipli milli iqtisadiyyatın formalaşmasında mühüm addımlardan biridir. İnnovasiya infrastrukturunun mahiyyəti və spesifikasiyasının araşdırılması prosesində innovasiya infrastrukturunu mürəkkəb, çox faktorlu kateqoriya kimi nəzərdən keçiririk.

İnfrastruktur termininin linqvistik məzmunu latın sözlərindən “infra”- “aşağı” (təməl, özü) və “struktura”- “qurğu” söz birləşməsindən yaranaraq fundament, təməl mənasını daşıyır. XX əsrdə bu terminlə hərbi qüvvələrə xidmət edən arxa sıralarda (maddi vəsaitlərin anbarları, hərbi bazalar, poliqonlar) yerləşən qurğular adlandırılırdı.

Bəzi mənbələrdə termini tikinti ilə, tikilməkdə olan qurğunun təməli, özü ilə əlaqələndirirdilər. Struktur hər hansı bir qurğu və ya quruluşun bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan tərkib hissəsi kimi nəzərdən keçirilir, həmçinin hər hansı bir qurğunun quruluşuna da aid edilir.

İnfrastruktur sənaye və kənd təsərrüfatına xidmət edən iqtisadiyyatın sahələr kompleksidir (maddi və qeyri maddi istehsal sahələri).

Beləliklə, XX əsrdə ilk dəfə olaraq hərbi təyinatlı obyekt və qurğuların ifadə olunması üçün Qərbdə 40-cı illərdə sülh zamanı maddi istehsal xidmət edən bir çox sahələrin məcmusu kimi infrastruktur termini işlədilir. Sözü etimoloji şərh ilə bağlı müxtəlif yanaşmalar mövcuddur. İqtisadiyyata aid edildikdə isə iqtisadi sistemin

təməli, özü, daxili quruluşu kimi təqdim olunurdu. İnfrastrukturun mahiyyətinə həsr edilən məsələlərin araşdırılması ilə məşğul olan qərb iqtisadçı-alimlərin əsərlərinin araşdırılması belə qənaətə gəlməyə əsas verir ki, həmin tədqiqatçıların əsərlərində infrastruktur iqtisadi sahələr üzrə özəl sahibkarlığın inkişaf etdirilməsi üçün ümumi şəraitlər kompleksidir və əhalinin əsas tələbatlarını təmin edir.

Elm tutumlu və xüsusən də informasiya texnologiyaları sahəsində, yüksək texnoloji sahibkarlığın həyata keçirilməsi üçün daima innovasiya infrastrukturunun inkişaf etdirilməsi tələb olunur. Müvafiq olaraq milli innovasiya sisteminin dinamika və artım tempinə bilavasitə təsir göstərən əsas amillərdən biri ölkədə innovasiya infrastrukturunun inkişaf səviyyəsidir.

Qərbdə istehsalın ona xidmət sahələri ilə qarşılıqlı əlaqəsi problemi “infrastruktur” termini yaranandan öncə meydana çıxmışdır. Təbiidir ki, “infrastruktur” termini ilk dəfə qərb iqtisadçıları tərəfindən işlədilmişdir. Keçmiş SSRİ-nin iqtisadi ədəbiyyatlarında infrastruktur ilə bağlı problemlərin araşdırılmasına XX əsrin 70-ci illərindən başlanmışdır. Tədqiqatçılar xüsusi olaraq qeyd edirlər ki, infrastruktur istənilən iqtisadi sistemin mühüm və vacib komponentidir, onlar eyni zamanda, onun innovasiya prosesinin müxtəlif səviyyələrində həyata keçirdiyi xidmətlərin çox planlılığına və təməl xidmətlərin geniş spektrinə diqqət yönəldirlər.

İnnovasiya infrastrukturunu bazar infrastrukturunun yarım sistemidir. Müstəqil yarım sistem kimi infrastruktur-əmtə və xidmətlərin hərəkətinə, alqı-satqı aktlarına təsir göstərən təşkilati-hüquqi formaların, yaxud institutların, sistemlərin, xidmətlərin, müəssisələrin məcmusudur, bazara xidmət

edir, onun normal rejimdə fəaliyyətini təmin edir.

Özünün ümumi anlamında infrastruktur maddi sahələrin, cəmiyyətin normal fəaliyyət göstərməsi üçün zəruri olan qurğuların, binaların, sistem və xidmətlərin məcmusudur. Bəzən infrastruktur dedikdə iqtisadiyyatın infrastruktur sahələrinin kompleksi (nəqliyyat, rabitə, təhsil, səhiyyə və s.) də başa düşülür. İnfrastruktur istehsal və qeyri istehsal (sosial) tərkib hissələrinə bölünür.

İstehsal infrastrukturunun tərkibinə aşağıdakılar daxildir:

- Şose yollarının, kanalların, körpülərin, limanların, aerodromların tikintisi;
- Nəqliyyatın bütün növləri (avtomobil, su, hava, dəmir yolu);
- Rabitə, enerji təchizatı, sanitariya texniki xidmət və s.

Sosial infraqurkтура aşağıdakılar aiddir:

- Mənzil və kommunal təsərrüfat;
- Məişət xidməti müəssisələri;
- Su təchizatı və su anbarı;
- Sosial təyinatlı energetika obyektləri;
- Ticarət müəssisələri;
- Təhsil (ümumi və peşə);
- Səhiyyə;
- Kurort-turist zonaları.

Sovet dövründə belə bir fikir hökm sürürdü ki, infrastruktur sahəsinin müəssisələri adətən mənfəət gətirmir, bu isə öz növbəsində qalıq prinsipinə əsasən istehsal və sosial infrastrukturun yaranmasına səbəb olmuşdur.

Bazar iqtisadiyyatında infrastruktur bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olan institutların, məqsədli funksiyaların spesifik sistemidir ki, başlıca təyinatları iqtisadi subyektlərin müxtəlif bazarlarda fəaliyyət göstərməsi üçün ümumi şəraitin yaradılmasıdır.

İnfrastrukturun belə dərk olunması institusional, innovasiya, maliyyə-kredit, istehsal,

kommersiya, ekoloji və sosial infrastruktur tədbirlərinin həyata keçirilməsini tələb edir. İnfrastrukturun mahiyyəti və məzmununun müəyyən edilməsinə olan mövcud yanaşmaları ümumiləşdirərək belə bir qənaətə gəlmişik ki, iqtisadi kateqoriya kimi infrastrukturun məzmunu geniş və dar mənada şərh olunur. Göstərilən üsullar innovasiya infrastrukturuna da aiddir.

Elmi-texniki inqilab şəraitində sənayenin və kənd təsərrüfatının inkişaf tempələri, onların səmərəliliyi iqtisadi və sosial infrastrukturun inkişafından birbaşa asılıdır. Öz növbəsində, infraqurkтура daxil olan sahələrin səmərəliliyi onların optimal proporsionallığı və plana uyğun inkişafından asılıdır. Bu səbəbdən də bir sıra qərb ölkələrində bu sahələrin uzun müddətli inkişaf planları (25 ilə qədər) hazırlanır.

XX əsrin 90-cı illərində Azərbaycanda iqtisadi və sosial infrastruktur sferaları dərin böhran vəziyyətində idi. Böhranın aradan qaldırılması üçün sənaye və kənd təsərrüfatında radikal iqtisadi dəyişikliklərin həyata keçirilməsi, zəruri vəsaitlərin yığılımı və saxlanması üçün sosial normaların, infrastruktur sahələrinin texniki təchizatının bərpası tələb olunur.

İnfrastruktur kompleksi subyektlərinin müasir inkişaf səviyyəsinə çatmasına ciddi əngəllər törədən səbəblər qismində erməni təcavüzü ilə bağlı hərbi gərginlikləri, müvafiq olaraq ölkədə yaranmış ağır iqtisadi şəraiti də göstərmək olar.

Elmi mənbələrin araşdırılması [1, s.156; 2,s.248; 3,s.578] göstərdi ki, innovasiya infrastruktur termini ancaq son onillikdə istifadə olunmağa başlamışdır. Burada əsas diqqət iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi ilə bağlı innovasiya infrastrukturunun inkişaf etdirilməsinə, ayrı-ayrı sahələrdə innovasiya fəaliyyətinin səmərəliliyinin yüksəldilməsinə yönəldilmişdir. Lakin eyni zamanda qeyd

etmək lazımdır ki, innovasiya infrastrukturunun iqtisadi kateqoriya kimi mahiyyəti və spesifikasiyası az araşdırılmışdır.

Milli iqtisadiyyatın infrastruktur təminatı ikili (dualist) şərh olunur: birincisi proses kimi, ikincisi, sistem kimi. İnnovasiya infrastrukturunun şərhilə bağlı belə yanaşmanın müxtəlif iqtisadi məzmunu vardır. İnnovasiya infrastrukturunun iqtisadi mahiyyətini xarakterizə edərək qeyd etmək lazımdır ki, müasir ədəbiyyatlarda bu termin bəzən səhv və ya dar anlamda şərh olunur. İnnovasiya infrastruktur-iqtisadi sistemlərdə innovasiyaların reallaşdırılmasına birbaşa aid olmayan, fəaliyyətdə olan binaların, qurğuların, şəbəkələrin, sistemlərin uzlaşmasıdır, lakin belə bir uzlaşma innovasiya prosesinin təmin olunması üçün tələb olunur.

Hesab edirik ki, innovasiya müəssisəsinə xidmət göstərən istənilən müəssisə, təşkilat, hər hansı bir insan, patent və nao-hau sahibi infrastruktur subyektinə aid edilə bilər. Məhz bu səbəbdən də innovasiya infrastruktur – süni yaradılmış mühitin şəraitidir, həmin şəraitdə innovasiya fəaliyyəti üçün əlverişli şərait yaradılmış və innovasiya fəaliyyəti maddi, informasiya və psixoloji baxımdan dəstəklənərək stimullaşdırılır, burada innovasiya prosesinin bütün mərhələlərində innovasiyaların yaradılması və reallaşdırılmasına yardım edilir.

İnnovasiya infrastrukturunu adı altında innovasiya prosesinin bütün mərhələlərində inkişafı dəstəkləyən dövlət və özəl strukturların spektri nəzərdə tutulur. Məhz innovasiya infrastrukturunun inkişafı müəssisələrə mütləq dərəcədə qısa müddət ərzində innovasiya texnologiyalarının hazırlanması və sistemli axtarışını həyata keçirməyə imkan yaradan mühitdir.

İnnovasiya elementlərinin dəstəyi ilə innovasiya fəaliyyətinin həyata keçirilməsinə imkan yaradan aşağıdakı mühüm vəzifələr

həll edilir: informasiya təminatı innovasiya fəaliyyətinin istehsal-texnoloji dəstəyi, innovasiya məhsullarının sertifikatlaşdırılması və standartlaşdırılması, səmərəli işlərin rəğbət qazanmasına kömək etmək, innovasiya layihələri və məhsullarının sərəhsinin təşkili, məsləhətlərin, innovasiya fəaliyyəti üçün kadr hazırlığı və onların ixtisas hazırlığı səviyyəsinin yüksəldilməsi, yeni ixtisaslara yiyələnməsinin təşkili və s.

Nəqliyyat infrastrukturuna analoji olaraq innovasiya infrastrukturunu –bütün informasiya, təşkilati, marketinq təhsil və şəbəkələrdən ibarətdir, sözügedən şəbəkələr yeni ideyaların və yeni məhsulların xidmətlərin öz istehlakçısını tapmağa kömək edir.

Geniş məzmununda innovasiya məhsulunun bazarda təklifinin artması innovasiya infrastrukturunu qarşısında kifayət qədər mühüm məsələlər qaldırır - innovasiya fəaliyyətinin kommersiyalaşdırılması, onlara əmtəə formasının verilməsi, bazara çıxışının təmin edilməsi və uğurla reallaşdırılması, yəni bir sözlə innovasiyaların praktiki fəaliyyətdə reallaşdırılması.

İnnovasiya fəaliyyətinin əsas struktur elementləri innovasiya layihələri, proqramları və onları reallaşdırən təşkilatlardır. İnnovasiya fəaliyyətinin strukturunda mühüm yarım sistemlərdən biri kimi-innovasiya fəaliyyətinin dəstəklənməsi yarım sistemi göstərilə bilər. İnnovasiya infrastrukturunun elementləri bir-biri ilə sıx bağlıdır, bir-birinə təsir göstərir, belə bir əlaqə innovasiya fəaliyyəti ilə bağlı digər struktur elementlərində də vardır.

İnformasiya xidmətləri və iqtisadi inkişaf.

Sivilizasiyanın inkişafının postsənaye, informasiya mərhələsinə daxil olma, ilk növbədə, sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin makroiqtisadi göstəriciləri ilə təsdiq olunur – ümumi milli məhsulda informasiya sektoru-

nun payı, həmçinin məşğul olanların ümumi sayında informasiya emalı və ötürülməsi ilə məşğul olan işçilərin payı artıb. Belə ki, 1958-ci ildə informasiya istehsalının milli sərvətə töhfəsinin kəmiyyət baxımından qiymətləndirilməsi barədə məsələ ortaya qoyulduğu və bilik istehsal edən otuz sahə seçildiyi zaman ABŞ-ın iqtisadiyyatında informasiya sektorunun həcmi 28,6% kimi qiymətləndirilmişdir. Müasir qiymətləndirmələrə əsasən, bu göstərici artıq 50% təşkil edir [4, s.255].

İnformasiya xidmətləri sahəsi (informasiya biznesi) sənaye cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin strukturunda gözə çarpan yer tutur. İnformasiya emalı sahəsində ixtisaslaşan müəssisələrə müxtəlif tədqiqat institutları, elmi-texniki informasiya institutları, konsaltinq firmaları, agentliklər, hesablama mərkəzləri və s. aiddir. İnformasiya kompleks müəssisələrində istehsal bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir. Məsələn, bu sahədə əmək əşyaları kimi ilkin informasiya, əmək vasitələri kimi isə bütün mümkün olan informasiya dəyişmə, saxlama, ötürmə üsulları çıxış edir. Bununla bağlı əməyi, hazır məhsulu və informasiya fəaliyyətinin səmərəliliyini qiymətləndirmə (hazırda hələ tam həll olunmamış) problemləri ortaya çıxır.

Əvvəllər informasiya-hesablama xidmətləri şəxsi ehtiyacları üçün iri hesablama gücünə malik müəssisələr (aviasiya, elektrotexnika müəssisələri) tərəfindən kommersiya əsasları ilə göstərilirdi. Fərdi kompüterlər yayıldıqdan sonra informasiya biznesinin bu seqmenti əvvəlki əhəmiyyətini itirmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, kompüter meydana gələndən şirkətlər idarəetmə fəaliyyətinin optimallaşdırılması və yaxşılaşdırılması üçün informasiya sistemlərini mühüm və güclü alət kimi tətbiq etməyə başladılar. Şirkətlərdə informasiya sistemlərinin ilk tətbiqi 1960-cı illərdə mühasibat menec-

menti sahəsində həyata keçirilmişdir. Mühasibat uçotu hər bir şirkətin onun xarakterindən və aid olduğu sektordan asılı olmayaraq riayət etməli olduğu qanunlarla və qayda ilə müəyyənləşdirilib. Məhz buna görə mühasibat uçotunun idarə edilməsi üçün proqram təminatının layihələndirilməsi və tətbiqi şirkətlərdəki digər sahələrlə müqayisədə daha asandır. Beləliklə, şirkətin idarə olunması üçün ilk informasiya sistemləri (əsasən mühasibat proqram təminatları) yaradılmışdır. Buna görə də, məhz bunun üçün hesabları, ödənişləri, inkasso və s. idarə edə biləcək bir neçə informasiya sistemi işlənilib hazırlanmışdır. Şirkətlər üçün proqram təminatı yaradıldıqdan sonra səylər Ehtiyat İdarəetmə Sistemi kimi müxtəlif sistemlər yaratmaqla ehtiyat idarəetmə sahəsində tədqiqatların və yeniliklərin üzərində cəmləşmişdir. Bu sistemlər hər məhsulun anbarda mövcudluğunu izləməyə imkan verir, onun müxtəlif dövrlərdə istifadə dərəcəsini və əlbəttə ki, qiymətini göstərir, bu isə şirkətlər üçün həqiqətən də çox vacibdir. Son onilliyə aid elmi işlərdə göstəriləndiyi kimi, XX əsrin 60-cı və 70-ci illərində ilk MEP (Material Ehtiyaclarının Planlaşdırılması) sistemləri yaradılmışdır [5, s. 245]. Bu sistemlər İCS təkamülü kimi yaradılır. MEP böyük uğurlar əldə etməyə imkan verir, məsələn, istehsal vaxtının azaldılması, təchizat səmərəliliyinin artırılması. Lakin bu üstünlüklərə nail olmaq üçün həqiqətən də MEP-də yüksək dəqiqlik olmalıdır.

Nəticə

Tədqiqatımız göstərdi ki, bu gün informasiya sahəsi kapital qoyuluşu üçün ən səmərəli sahədir. Cəmiyyətin qlobal informasiyalaşdırılması, informasiya texnikası vasitələrinin və yeni informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı, cəmiyyətin müxtəlif informasiya xidmətlərinə tələbatının artması, son onilliklər ərzində milli və

qlobal informasiya-telekommunikasiya sistemlərinin formalaşması iqtisadiyyatın yeni sektorunun – informasiya iqtisadiyyatının yaranmasına gətirib çıxarmışdır.

İnformasiya iqtisadiyyatı bir sıra prinsiplial xüsusiyyətlərə malikdir. Ən mühüm olanları isə aşağıdakı kimi təsnifatlaşdırmaq olar:

-İnformasiya istehsalı, informasiya məhsulları və xidmətləri həddindən artıq elmtutumludur. Bu səbəbdən onların keyfiyyəti və daxili və xarici bazarlarda rəqabət qabiliyyəti bu və ya digər ölkənin texnoloji inkişaf səviyyəsindən və ilk növbədə, yeni informasiya texnologiyalarının inkişaf və istifadə səviyyəsindən mühüm dərəcədə asılıdır. Bu isə, öz növbəsində, elm, təhsil, mədəniyyət və istehsalın inkişaf səviyyəsi ilə müəyyən edilir.

-İnformasiya iqtisadiyyatının məhsulları bu gün milli iqtisadiyyatın digər sahələrinin (sənaye, tikinti, nəqliyyat, çıxarma sahələri) sürətli inkişafı üçün mühüm amildir. Onlar həmçinin bu inkişafı daima yeni vasitələrlə stimullaşdıraraq və dəstəkləyərək elm və təhsilin katalizatoru və əsas inkişaf aləti kimi çıxış edir.

-İnformasiya iqtisadiyyatı məhsullarının model və hətta bütöv bir nəsillə dəyişiminin yüksək dinamikliyi ilə seçilir və bu hissədə iqtisadiyyatın bütün digər inkişaf sektorlarını qabaqlayır. Bu da istehsalın təşkilinin yüksək mobilliyinin, istehsalı yeni məhsul modellərinin buraxılışına operativ şəkildə sazlaşdırma imkanının təmin edilməsi zərurətinin yaranmasına gətirib çıxarır, bu da yalnız ən yeni informasiya texnikasının, layihələndirmənin avtomatlaşdırılmasının, çevik avtomatlaşdırılmış istehsalatların geniş tətbiqi əsasında mümkündür.

Tədqiqat işinin elmi yeniliyi: Tədqiqatın elmi yeniliyi aşağıdakılarla xarakterizə olunur:

✓ İqtisadiyyatın informasiya sektorunun inkişafında xüsusi meyillərinin müəyyən edilməsi;

✓ İnformasiya məhsulları təchizatçılarının şəbəkə strukturunun tərtib edilməsi;

✓ Səmərəli fəaliyyət göstərən innovasiya prosesinin təşkilinin əsas əlamətlərinin müəyyən edilməsi və formalaşması.

Tədqiqatın tətbiqi əhəmiyyəti: Bu əsasən onunla izah olunur ki, aparılan ümumiləşmələr və konseptual yanaşmalar informasiya xidmətləri iqtisadi inkişafın səmərəliliyinin artmasına dəstək olur və müəssisələrin maliyyə-iqtisadi fəaliyyətini, rəqabət qabiliyyətliliyini, maliyyə dayanıqlılığını möhkəmlətməyə və yüksəltməyə imkan verə bilər. Beləliklə, sahibkarlar bu üsuldən öz müəssisələrinin və ya biznes obyektlərinin maliyyə-iqtisadi vəziyyətini hərtərəfli qiymətləndirmək və proqnozlaşdırmaq üçün istifadə edə bilərlər.

Tədqiqatın iqtisadi səmərəsi: İqtisadiyyatın informasiyalaşdırılması informasiyanın ən mühüm əhəmiyyət kəsb edən iqtisadi resursa çevrilməsidir. Bu isə iqtisadi inkişaf, əmək məhsuldarlığının dəfələrlə artması, sosial və iqtisadi problemlərin həll olunması, yeni növ iqtisadi münasibətlərin təşəkkül tapması üçün prinsiplial olaraq yeni imkanları təmin edən kompüterləşdirmə və telekommunikasiya əsasında baş verir.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Əliyev T.N., Babayev L.B. Regional innovasiya sisteminin təşkili və idarəedilməsi, Bakı, "Elm və təhsil", 2013.-272 s.,
2. Hüseynova A.D. Azərbaycanda innovasiya potensialının təhlili / A. D. Hüseynova; elmi red. F. H. Qasımov. - Bakı : Elm və Təhsil, 2013. - 385 s.,
3. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования [пер. с англ.] / Д. Белл. –

Под ред. В. Л. Иноземцева. – Изд. 2-ое, испр. и доп. – М.: Academia, 2014. – 940 с.

4. Информационная экономика [Текст] : учебник / [Л. Г. Матвеева, А. Ю. Никитаева, О. А. Чернова, Е. В.

Маслюкова]; Таганрог : Изд-во Южного федерального университета, 2018. - 355 с

5. Bell, Steve. ERP, CRM, PLM working together // Lean Enterprise Systems. — N. Y.: McGraw-Hill, 2016. — 436 p.

Айшан Ровшан кызы Валибейли

Докторант Азербайджанского Университета Кооперации

Физули Азиз оглы Мамедов д. э. н., проф.

Азербайджанский Технологический Университет

Организационно-экономические особенности информационного сектора экономики

Резюме

Цель исследования: изучение организационно-экономических особенностей информационного сектора экономики и оценка их значимости путем выявления инноваций в этой сфере.

Метод исследования: используются концептуальные подходы к теме исследования, а также аналитические методы оценки роли и значения информационного сектора экономики в экономическом развитии, обобщение и оценка подходов к вопросу с разных точек зрения и позиций.

Результаты исследования являются разработка предложений и рекомендаций по формированию и развитию организационно-экономических особенностей информационного сектора экономики с учетом тенденций развития экономики и современного уровня экономического развития страны.

Ключевые слова: информационная сфера, инновационная инфраструктура, бизнес информационных услуг, информационные ресурсы, научно-технические разработки.

Ayshan Rovshan gizi Valibeyli

Doctoral student of Azerbaijan Cooperation University

Fizuli Aziz oglu Mammadov Doctor of Economic Sciences, Professor

Azerbaijan Technology University

Organizational and economic features of the information sector of the economy.

Abstract

The purpose of the research: The purpose of the research is to study the organizational and economic features of the information sector of the economy and to assess their importance by identifying innovations in this area.

Research method: conceptual approaches to the research topic are used, as well as analytical methods to assess the role and importance of the information sector of the economy in economic deve-

lopment, generalization and evaluation of approaches to the issue from different perspectives and positions.

The results of the study are the development of proposals and recommendations for the formation and development of organizational and economic features of the information sector of the economy, taking into account trends in the economy and the current level of economic development in the country.

Keywords: information sector, innovation infrastructure, information services business, information resources, scientific and technical development.

Daxil olub: 18.02.2022